

УДК 330.8: 338.4

Мороз О.В.,
д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту
та моделювання в економіці
Вінницький національний технічний університет
Логоша Р.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту
Вінницький національний аграрний університет

ПРОБЛЕМНИЙ ДУАЛІЗМ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ РИНКУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Moroz O.V.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the department
of management and simulation in economy
Vinnytsia National Technical University
Lohosha R.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of agrarian management
Vinnytsia National Agrarian University

PROBLEM DUALISM OF GENERAL THEORY OF MARKET AND ITS VALUE FOR CIVILIZATION DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В сучасній економічній теорії питання моделювання ринку і ринкового середовища традиційно відноситься до пріоритетних, при цьому важливість трансформації ринку відзначено у зв'язку із глобальними змінами в економічному ландшафті. Пояснити це можливо зокрема тим, що сучасна світова ринкова економіка продовжує стикатися із цілою низкою проблем свого функціонування та розвитку, що потребує адекватної наукової інтерпретації. На підтвердження цієї тези свідчить те, що переважна більшість Нобелівських премій в галузі економіки в останні десятиліття надані саме цьому напрямку досліджень, проте складність вирішення проблем дисфункцій сучасного ринку є очевидною, особливо після останньої кризи 2008 року.

Практичний зміст питання є не менш важливим з огляду на детермінантну роль ринку і ринкових відносин у сучасному глобалізованому капіталістичному суспільстві. При цьому слід зазначити, що проблеми дисфункцій ринку є набагато відчутними для так званих країн «третього світу». Саме в цих країнах свого часу було обрано шлях капіталістичної трансформації з огляду на досягнуті успіхи у економічно розвинутих країнах. Звідси все більш актуальним стає питання того, чи в сучасних умовах в принципі можливо реалізувати зазначений шлях еволюції або ж мова йде про примари квазі розвитку за фактичного економічного неоколоніалізму XXI ст. Зазначене є більш ніж актуальним для сучасної України, де перспективи ринкових реформ в світлі останніх подій залишаються щонайменше проблематичними. З огляду на зазначене вище, наукове обґрунтування можливості вирішення згаданих проблем становить очевидний пріоритет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Часовий діапазон літературних робіт, що були присвячені темі ринку, може бути окресленим періодом із XVI ст. до даного часу. Слід зазначити, що при цьому сьогодні інтерес до згаданої проблеми, очевидно, лише посилюється. Серед великої кількості відповідних праць слід, як вважаємо, виділити напрацювання таких вчених, як А. Сміт [1], Ж.-Б. Сей [2], Л. Вальрас [3], Е. Чемберлін [4], Д. Робінсон [5], Д. Кейнс [6], Ф. Хайек [7], Л. Мізес [8], М. Алле [9], М. Фрідмен [10] та ін. Саме у цих роботах було закладено відомі і визнані на даний час методології, що пояснювали принципи функціонування універсального ринку. Характерним є те, що стан інтелектуалізації питання на сьогодні припускає співіснування альтернативних концептів загальної теорії ринку, кожна з яких має достатньо значиму аргументацію, практичне підтвердження тощо. Між тим для будь-якої країни чи групи країн вибір провідної стратегії соціально-економічного розвитку потребує вибору однієї із альтернатив, і це є без перебільшення доленосним біфуркаційним фактором розвитку націй. Саме тому уникнення помилки у виборі потребує коректного тлумачення відомих методологій та відповідно інтерпретованих теорій ринку.

Постановка завдання. Мета дослідження – уточнити методологію тлумачення теорії ринку та окремі альтернативні концепти такої. Для досягнення поставленої мети виконувалися такі завдання: 1) здійснити ретроспективний огляд формування загальної теорії ринку, у т.ч. в контексті можливості

їхнього використання при здійсненні ринкових реформ в Україні; 2) визначити альтернативні концепти теорії ринку та зміст ключових дискусійних положень відповідно. Об'єкт дослідження – процеси економічної інтерпретації загальної теорії ринку. Інформативною базою досліджень слугував інтелектуальний зміст відомих теорій ринку та теорій державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хотіли б відзначити, що як ключове поняття категорія «ринку» та «закони ринку» (або модель універсального ринку) науково висвітлено лише в досить обмеженій кількості праць, і це не зважаючи на те, що даний термін є чи не найуживанішим в економічній літературі. Натомість здебільшого фундаментальні роботи класиків ідеології капіталізму розглядали зазначені поняття як достатньо зрозумілі. Відповідно трансформація ідеології теорії ринку формувалася під впливом досить обмежених точок зору.

Звідси опис загальної теорії ринку потребує насамперед ретроспективи аналізування. Так, огляд світової економічної літератури дозволяє зробити висновок про універсальність поняття «ринку», «ринковий обмін» і т.п. впродовж всього цивілізаційного розвитку, де такі тлумачилися – без будь-яких дискусій – як окрема господарська система, що побудована на обміні товарами та послугами і яка у зв'язку із цим має особливий тип економічних відносин.

Тим не менше, існують історичні етапи формування відповідного концепту. Як відомо, поширення ринкової теорії як парадигми економічного світосприйняття отримало поширення в епоху пізнього меркантилізму XV-XVI ст. Натомість про формування сучасних принципів капіталістичного суспільства на засадах ринку можна стверджувати із часів класичної політичної економії у XVIII-XIX ст.

У роботах А. Сміта [1] досконалість суспільства однозначно пов'язувалася із досягненням природного для людини (т.з. «*homo sapiens*» – «людини економічної») стану економічної свободи, що виключало до мінімального втручання держави у бізнес, і де ринковий обмін закономірно призводить до найкращого результату господарської діяльності із можливих типів відносин саме в умовах такої свободи.

Необхідно підкреслити, що концепт А. Сміта та окремих його послідовників належить до фундаментальних в історії людства парадигм щодо принципів організації економічних відносин. Звідси і відомість зазначених поглядів. Саме з цього часу, як вважаємо, належить перше наукове тлумачення законів ринку (наприклад, т.з. «закон ринків або закон Сея»), де було чітко акцентовано на наявності закономірностей функціонування даного інституту.

Тут слід зазначити співзвучну до ідей Сміта-Сея модель ринкової економіки Л. Вальраса [3], яка стала достатньо відомою. Згадана теза детально описана у літературі, наприклад, Л.Я. Корнійчуком [11]. Головним при цьому є те, що із даною парадигмою асоційована теза про виключну життєздатність нерегульованого капіталізму, де ринок розглядався як універсальний і найбільш досконалий механізм формування економічних (та інших) відносин, що здатний до саморегулювання, саморозвитку і т.д. Це передбачало непотрібність зовнішньої регулятивної системи априорі. Слід зазначити, що реалії капіталістичної економіки в період XVIII - початок XX ст. не надавали серйозних підстав для сумнівів у даному твердженні.

Біфуркаційною точкою у процесі трансформації теорії ринку стала криза 1929 р. (т.з. «Велика депресія» 30-х рр.), яку тодішні економісти вважали неочікуваною, непередбачуваною і занадто потужною, щоб її можна було пояснити традиційними канонами політекономії. З історії відомо, що наслідки кризи було в основному подолано до 1933 року. Тобто вже по завершенню кризи вийшли у світ роботи, які, очевидно, вперше в історії економічної науки висунули версії щодо пояснення природної недосконалості ринку, а, звідси, і потреби його регулювання (організації, захисту, вдосконалення за рахунок зовнішніх джерел і ресурсів), а саме: Е. Чемберліна (теорія «монопольстичної конкуренції» [4]) та Д. Робінсон (теорія «недосконалої конкуренції» [5]). Узагальненим висновком обох згаданих робіт стала теза про відсутність як такої вільної конкуренції, про об'єктивність в реальності недосконалої конкуренції монопольстичного змісту, про суспільну невивідність нерегульованого конкурентного середовища, а, звідси, про доцільність і неминучість регуляцій ринку.

Обидві згадані роботи і сьогодні є незаслужено маловідомими, причому такими, що зберігають актуальність насамперед для країн, що будують правила конкурентного середовища власних економік, тобто і сучасної України також. Натомість через різні обставини всесвітньо відомою стала праця Дж.М. Кейнса [6], яка вийшла у світ за три роки після публікацій Е. Чемберліна і Д. Робінсон та стала основою кейнсіанства (нео- та посткейнсіанства) як принципово нової течії економічної думки. Дана точка зору базувалася на пріоритеті ідеї про природну недосконалість ринку як такого та необхідність внаслідок цього його регуляції. В даному разі залишаємо поза увагою причини недосконалості ринку, які в кожному разі – як кейнсіанської, так і інших, подальших економічних теорій XX ст., що передбачали необхідність регуляцій, – істотно відрізнялися. Головною вважаємо все ж таки дилему між тезами про, з одного боку, необхідність чи, з іншого, недоцільність регуляцій. Хотіли б підкреслити, що в літературі в принципі невірно трактується визначальна роль кейнсіанства у подоланні Великої депресії, адже і праця вийшла вже після подолання кризи, і сам Дж.М. Кейнс фактично не приймав участі у подоланні кризи як управлінець. Звідси потребує особливого аналізування досвід окремих країн по подоланню кризи 30-х рр. (США, Англії, Німеччини та ін.), тому

що у кожному разі було обрано оригінальний шлях, який тим не менше не відповідав доктринам кейнсіанства як їх сьогодні тлумачать.

Про прикладне значення кейнсіанства можна стверджувати в період 50-70-х рр. ХХ ст., коли дійсно зазначені теоретичні концепти були втілені в реальній економічній політиці США, країн Західної Європи, а також – по суті своїй – колишнього СРСР. Історія триумфу даної точки зору згортається у 70-х – 80-х рр. ХХ ст., коли капіталістичні країни стикнулися із явищем стагфляції (зростанням безробіття на фоні інфляції), чого за теорії Дж.М. Кейнса бути не може і не повинно. Відповідно із цього часу починає домінувати теорія неолібералізму, виникнення якої датують на основі т.з. «колоквіуму Ліппмана» у 1936 році [11]. Головним при цьому є те, що неолібералізм також визнає необхідність регулювання ринку лише з метою захисту конкурентного середовища. До найбільш системних ідеологів неолібералізму слід віднести Ф. Хайека [7], Л. Мізеса [8], М. Алле [9], М. Фрідмена [10] та ін. Зазначені позиції об'єднує дуже песимістичне оцінювання ролі державного регулювання ринку. При цьому можна стверджувати про поширення даних ідей як конкретних рекомендацій щодо дій провідних країн світу у період з 80-х рр. ХХ ст., що мало достатньо високий ефект, наприклад, в таких країнах як США, Англія, інші країни ЄС та деякі ін.

Слід особливо зазначити плюралізм ідейного підтвердження реальної економічної політики регуляцій в останні десятиліття. На відміну від інших періодів економічної історії, сьогодні достатньо важко стверджувати про домінування якихось одних ідей з проблеми регуляцій ринку та ігнорування інших як неефективних. Певний синтез т.з. «раціональних складових» кожної згаданої теорії призвів до неможливості знайти однозначну відповідь на те, чи потрібно (і як) регулювати сучасні ринки через відсутність, умовно кажучи, «чистих» прикладів ефективності тих чи інших теорій ринку. Виключна роль теорії ринку, на нашу думку, лише актуалізувалася на даний час. Як і будь-яка теорія, теорія ринку повинна слугувати методологічним фундаментом побудови вірної (ефективної) економічної політики в країні, групі країн. Схоластичність даних тверджень є уявною лише на перший погляд. Розглянемо це на прикладі проблем сучасного ринку овочевої продукції в Україні.

Овочева продукція займає особливе місце серед важливих продуктів харчування людини. Для України вирощування овочів є традиційним напрямком діяльності завдяки досить сприятливим природно-кліматичним умовам. Однак, використовується наявний потенціал вітчизняного овочепродуктового підкомплексу явно недостатньо через низку факторів, серед яких слід виділити: особливості ціноутворення на овочеву продукцію, низький платоспроможний попит населення в країні, незбалансований рівень виробництва овочевої продукції, низький рівень розвитку оптової та роздрібно-торгівлі та ін. Тобто маємо весь набір складових при аналізованні проблемного ринку у країні із проблемною економікою. Звідси питання побудови ефективного механізму регуляцій є більш ніж просто актуальним.

В умовах сьогоднішнього об'єктивними причинами необхідності державного регулювання ринку овочів є: відсутність ефективної конкуренції на ринку овочів; недосконалість цінового механізму, який робить виробництво овочів неефективним; повільна адаптація ринку овочів до сучасних умов господарювання [12, с. 278].

За останні 15 років виробництво овочевої продукції в Україні зросло майже на 70%, що вплинуло на зростання фонду споживання і рівня самозабезпеченості. Зазначені тенденції зумовили те, що експорт овочевої продукції збільшився у 10 разів, а імпорт – у 8 разів. При цьому найбільшу питому вагу в структурі виробництва овочевих культур за ці роки займали господарства населення, частка яких досягала 90%, що призвело до зниження товарності та якості овочевої продукції, підвищуючи при цьому її собівартість. Тому вкрай необхідно провести реформу системи регулювання ринку овочів та вийти на світовий рівень.

Досвід галузі свідчить, що для стійкого і безперебійного забезпечення якісною овочевою продукцією необхідно створити зони її спеціалізованого виробництва. В свою чергу, ефективність функціонування овочепродуктового підкомплексу України значною мірою залежить від державних резервів, регулювання ціни, попиту та пропозиції, від системи економічних відносин між сільськогосподарськими, переробними і торговельними підприємствами.

Слід зазначити, що, з метою подолання негативних явищ, які стримують розвиток овочепродуктового підкомплексу України, Кабінетом Міністрів України 31.10.2011 р. було схвалено Концепцію розвитку овочівництва та переробної галузі, що спрямована на збільшення обсягів виробництва продукції овочівництва та переробної галузі шляхом залучення інвестицій та надання державної підтримки. Проте, як і в інших випадках схожих ініціатив, їхня ефективність оцінюється практиками дуже стримано: недостатня системність та неузгодженість законодавства України, а також його вибіркоче виконання, як правило, має скоріше негативний вплив на виробництво та переробку овочевої продукції. Фінансування розвитку овочівництва та переробної галузі планувалося здійснювати за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів у межах бюджетних призначень на відповідний рік, а також інших джерел, зокрема коштів суб'єктів господарювання. Однак обсяг фінансування уточнюється щороку під час складання проектів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік, і з кожним роком сума коштів зменшується на фінансування зазначених заходів. До 2016 року в Україні затверджені і діють державні програми розвитку галузі овочівництва лише на рівні

окремих областей, що фінансуються з державного місцевого бюджету. Проте на загальнодержавному рівні державних програм розвитку вітчизняної галузі овочівництва не існує.

Через неефективне державне регулювання спеціалізовані овочепереробні підприємства втратили своє значення, а також через ліквідацію системи гарантованих закупок і відсутність інфраструктури ринку. Крім того, варто зазначити, що овочева продукція не є об'єктом державного цінового регулювання, а державна підтримка галузі овочівництва фактично не надається.

Державне фінансування частково здійснюється лише з метою збільшення кількості тепличних комплексів. До 2020 року їх площу планують збільшити ще на 450 га. Для цього Кабінет Міністрів України частково відшкодуватиме вартість будівництва теплиць та передбачається можливість надання компенсації відсоткової ставки підприємствам за кредитами, залученими для впровадження енергозберігаючих технологій, виробництва продукції рослинництва в закритому ґрунті, а також придбання систем і обладнання для теплиць, обладнання для сортування, пакування, палетизації продукції власного виробництва.

Політика державної підтримки нарощування виробництва та переробки овочевої продукції мала б здійснюватися за напрямками збільшення обсягів фінансування державних цільових програм, запровадження нових механізмів кредитування, збільшення обсягів фінансування будівництва овочесховищ, стимулювання залучення коштів інвестицій, податкове стимулювання виробництва і переробки овочевої продукції та розвиток страхування галузі овочівництва.

Провідними державами світу напрацьований багатий досвід регулювання ринку овочів. Однак не вирішеним залишається питання щодо прийнятності тієї чи іншої моделі, проєктованої на український ґрунт. У будь-якому випадку власна модель повинна бути адаптованою до національних особливостей та менталітету, потребує визначення значимих для держави пріоритетів і важелів регуляції.

В країнах ЄС механізм регулювання розвитку виробництва овочевої продукції функціонує на таких принципах:

1) підтримка цін на овочеву продукцію власного виробництва. Для цього застосовуються дотації і субсидії виробникам овочевої продукції на основі провадження механізму цільових цін, які покликані захистити внутрішні фермерські ціни від більш низьких світових цін;

2) регулювання обсягу виробництва овочевої продукції, оскільки в умовах насиченого ринку цінового регулювання недостатньо, щоб запобігти зниженню доходів фермерів і перевиробництву продукції. В країнах ЄС таке регулювання здійснюється у вигляді квот [13, с. 22];

3) пільгове кредитування, що здійснюється в таких формах, як здешевлення відсоткової ставки за кредит, відшкодування певної частки кредиту державою, звільнення від сплати боргу та ін.;

4) податкової форми фінансової підтримки, що встановлюється фермерам, які беруть участь у виконанні державних програм розвитку овочівництва за умови, що вони дотримуються встановлених вимог при їх виконанні;

5) фінансування виробників овочевої продукції з державного бюджету через надання їм прямої допомоги на закупівлю елітного насіння, екологічнобезпечних засобів захисту рослин, модернізацію виробництва на інноваційній основі тощо [14, с. 383];

5) захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Незважаючи на взятий курс лібералізації, рівень митно-тарифного захисту внутрішнього продовольчого ринку і овочевого зокрема, у країнах ЄС значно вищий вітчизняного.

Високе значення максимальних тарифів на овочеву продукцію у країнах ЄС є наслідком застосування тарифних квот. Для імпорту в межах тарифних квот застосовуються імпортні ліцензії. Цей режим встановлює додаткові нетарифні бар'єри для українського експорту. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукрову тростину з імпортним тарифом 50% понад тарифну квоту [15].

Рівень захисту ринку країн ЄС санітарними та фітосанітарними заходами контролю є одним із найвищих у світі і значно вищим, ніж в Україні. Діяльність щодо безпечності продовольства охоплює весь продовольчий ланцюжок від здоров'я рослин до маркування харчових продуктів. На відміну від країн ЄС, Україна не використовує і зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на овочеву продукцію, тоді як країни ЄС активно використовують експортні субсидії для просування продукції своїх виробників на зовнішні ринки.

Вітчизняні виробники овочевої продукції об'єктивно не можуть, як показав досвід перебування в СОТ, витримати тиск більш розвинутого сільського господарства зарубіжних країн, яке до того ж субсидується на значно вищому рівні. Тому необхідне проведення в галузі овочівництва реформ, спрямованих на удосконалення державного регулювання виробництва вітчизняної овочевої продукції. Одним із першочергових заходів має бути забезпечення паритетності цін шляхом стабілізації динаміки цін на овочеву сировину і доходів її виробників відносно динаміки цін і доходів у заготівельній і переробній сфері економіки. Адаптація паритетності досягається лише тоді, коли в будь-якому наступному році за один і той самий обсяг овочевої сировини її виробники можуть купити таку саму кількість промислових товарів і послуг, яку вони придбали у попередні паритетні роки.

Враховуючи досвід країн ЄС, механізм вітчизняного державного регулювання ринку овочів має базуватися на таких заходах, як:

- підтримка цін на овочеву продукцію через різні механізми з метою забезпечення виробникам нормальних умов господарювання у роки з несприятливою для них кон'юнктурою ринку;
- регулювання обсягів і структури виробництва з метою недопущення перевиробництва овочевої продукції;
- податкове регулювання виробників овочевої продукції у рамках виконання державних програм розвитку галузі овочівництва;
- утворення вертикально інтегрованих структур за участю виробників овочів та оптових торговельних закладів;
- формування механізму дотування виробництва, заготівлі та переробки овочевої продукції.

Зазначені заходи державного регулювання сприятимуть збалансованому функціонуванню всіх учасників вітчизняного овочепродуктового підкомплексу та нарощуванню виробництва якісної за доступною ціною та конкурентоспроможною овочевою продукцією на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Висновки та подальші дослідження. Концепт ринку представляє собою своєрідний фундамент економічної теорії і практики, адже цивілізація може бути інтерпретована саме через детермінантну роль інституту ринку. Натомість, не зважаючи на тривалу економічну історію питання, і досі не існує прийнятого алгоритму побудови регулятивної політики стосовно будь-якого ієрархічного рівня ринків.

Існує два принципові підходи, які є по суті альтернативними. До одного слід віднести точку зору про детермінантність механізмів максимально вільного ринку по відношенню до всіх інших принципів економізації суспільних відносин (т.з. ідеологія «вільного» ринку); до іншого – тезу про природну недосконалість ринку та необхідність звідси його регуляцій (т.з. доктрина «регульованого» ринку). Обидві парадигми історично були спрямовані на пошук найбільш прийнятної – ефективної – моделі ринку. Між тим практичний досвід, як вважаємо, не надає достатніх аргументів на користь якогось із них і при цьому також не спростовує зазначені. В концептуальному плані відповідь про вірність того чи іншого варіанту є головним питанням сучасної економічної теорії.

Слід особливо підкреслити, що відомі базові теорії ринку не спростовують одна одну. Очевидно, мова йде про специфіку економічних процесів в той чи інший історичний період часу. Звідси універсальна модель ринку продовжує мати згадані основні інтерпретації, кожна з яких має право на життя, у т.ч. можливо у певному гібридному варіанті.

Імплементация проблематики загальної теорії ринку на ринок овочевої продукції в Україні дозволяє стверджувати про наявність істотних дисфункцій даного ринку за явно неефективного існуючого механізму регуляції. У самому загальному відображенні державна політика підтримки овочепереробної промисловості має бути спрямована на сприяння розвитку сільськогосподарських заготівельних та збутових кооперативів та мережевих структур з замкненими ланцюгами виробництва «від поля до столу»; стимулювання виробництва інноваційної продукції глибокої переробки; встановлення жорсткого контролю за якістю імпоротної продукції. Проте прикладне підтвердження зазначеного, де бudo б визначено межі ефективного регулятивного впливу, залишається об'єктом детального дослідження.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
2. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй. – М. : Дело, 2000. – 540 с.
3. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии / Л. Вальрас. – М. : Изограф, 2000. – 448 с.
4. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / Джоан Робинсон. – М. : Юрайт, 1986. – 450 с.
5. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: реориентация теории стоимости / Э. Чемберлин. – М. : Юрайт, 1996. – 650 с.
6. Кейнс Д. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, відсотку та грошей / Джон Мейнард Кейнс. – К. : Либідь, 1999. – 190 с.
7. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Фридрих Хайек. – Челябинск: Социум, 2011. – 394 с.
8. Мизес Л. Теория и история: Интерпретация социально-экономической эволюции / Людвиг фон Мизес ; пер. с англ. под ред. проф. А.Г. Грязновой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 295 с.
9. Алле М. Экономика как наука / Морис Алле ; пер. с франц. И.А. Егорова. – М. : Наука для общества, РГГУ, 1995. – 168 с.
10. Фридмен М. Количественная теория денег / Милтон Фридмен. – М., 1996. – 246 с.
11. Історія економічних вчень: підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. ; за ред. Л.Я. Корнійчук. – К. : КНЕУ. – 2001. – 564 с.
12. Федорчук Н.В. Формування та функціонування ринку овочів: теоретичні аспекти / Н.В. Федорчук // Збірник наукових праць ПДАТУ, Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 20. – С. 274–279.
13. Власов В.І. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В.І. Власов // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 22–26.
14. Світовий досвід розвитку державної політики щодо підтримки сільськогосподарського товаровиробника / Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, М.І. Асаула, О.В. Демченко // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт. зб.: Вип. 5 / За ред. П.Т. Саблука [та ін.]. – К., 2002. – 647 с.
15. Косовець Г.М. Можливості адаптації зарубіжного досвіду державного регулювання виробництва овочевої продукції до умов вітчизняного ринку [Електронний ресурс] / Г.М. Косовець // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_23

References

1. Smith, A. (1962), *Issledovaniye o prirode i prichinakh bagatstva narodov* [Research about nature and reasons of riches of people], Sotsekgiz, Moscow, Russia, 684 p.
2. Say, J.-B. (2000), *Traktat po politicheskoy ekonomii* [Treatise on a political economy], Delo, Moscow, Russia, 540 p.
3. Walras, L. (2000), *Elementy chistoy politicheskoy ekonomii* [Elements of clean political economy], Izograf, Moscow, Russia, 448 p.
4. Robinson, J. (1986), *Ekonomicheskaya teoriya nesovershennoy konkurentzii* [Economic theory of imperfect competition], Yurayt, Moscow, Russia, 450 p.
5. Chamberlin, E. (1996), *Teoriya monopolisticheskoy konkurentzii: reorientatsiya teorii stoimosti* [Theory of monopolistic competition :reorientation theories of cost], Yurayt, Moscow, Russia, 650 p.
6. Keynes, J. (1999), *Traktat pro hroshovu reformu. Zahalna teoriia zainiatosti, vidsotku ta hroshei* [Traktat pro hroshovureformu.Zahalna teoriia zainiatosti, vidsotku ta hroshei], Libid, Kyiv, Ukraine, 190 p.
7. Hayek, F. (2011), *Individualizm i ekonomicheskii poryadok* [Individualism and economic order], Sotsium, Chelyabinsk, Russia, 394 p.
8. Mises, L. (2001), *Teoriya i istoriya: Interpretatsiya sotsialno-ekonomicheskoy evolyutsii* [Theory and history : Interpretation of socio-economic evolution], translated from English., ed. prof. A.G. Gryaznovoy, YUNITI-DANA, Moscow, Russia, 295 p.
9. Allais, M. (1995), *Ekonomika kak nauka* [Economy as science], translated from franc. I.A. Egorov, Nauka dlya obshchestva, RGGU, Moscow, Russia, 168 p.
10. Friedman, M. (1996), *Kolichestvennaya teoriya deneg* [The quantitative theory of money], Moscow, Russia, 246 p.
11. Korniiichuk, L.Ya., Tatarenko, N.O., Poruchnyk, A.M. et al. (2001), *Istoriia ekonomichnykh vchen* [History of economic thought], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 564 p.
12. Fedorchuk, N.V. (2012), "Formation and functioning of vegetables: theoretical aspects", *Zbirnyk naukovykh prats PDATU, Kamianets-Podilskyi*, issue 20, pp. 274-279.
13. Vlasov, V.I. (2004), "Support for farmers in foreign countries", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 22-26.
14. Kovalenko, Yu.S., Okhrimenko, I.V., Asaula, M. I. and Demchenko, O.V. (2009), "The world experience of developing the public policy to support the agricultural producers", *Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku: Inform.-analit. zb.*, issue 5, 647 p.
15. Kosovets, H.M. (2013), "Features adapting foreign experience of state regulation of the production of vegetables for the domestic market conditions", *Effective economy*, no. 7, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_23 (access date May 05, 2016).

УДК 338.246.025.2 : [631.15:330.36]

Ібатулін М.І.,
к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КРАЇНАХ ЄС

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE EU COUNTRIES

Постановка проблеми. Досвід провідних країн світу переконує, що розвиток сільського господарства завжди спирався на цілеспрямовану комплексну аграрну політику, яка у своїй еволюції пройшла кілька етапів. Особлива увага зверталася на комплекс інструментів державної аграрної політики, які використовуються провідними країнами світу на етапі посилення глобалізації світової політики та потребують окремого розгляду.

Необхідність вивчення зарубіжного досвіду гостро постає нині через сформовану помилкову думку про зниження рівня актуальності державних програм підтримки фермерства. Однак, з урахуванням сучасних загроз світовому сільському господарству, а відповідно, й людській цивілізації, зумовлених різноспрямованими екзогенними та ендегенними факторами, залежність світового